

TÜRK FINDIK SEKTÖRÜNÜN REKABET GÜCÜ: BALASSA ENDEKSİ YAKLAŞIMI

TURKISH HAZELNUT SECTOR'S COMPETITIVE POWER: BALASSA INDEXING APPROACH

Ersin YENİSU*

Özet

Bu çalışmanın amacı dünya fındık sektörünün lideri olan Türkiye'nin söz konusu sektördeki rekabet gücünü arttırmaya yönelik öneriler sunmaktır. Ülkemiz açısından stratejik öneme sahip bir tarımsal ürün olan fındık Karadeniz Bölge halkı açısından sosyoekonomik değere sahiptir. Çalışmada yöntem olarak alt sektörlerde rekabet gücünü ölçmek amacıyla Balassa (1965) tarafından geliştirilen Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (AKÜ) yaklaşımı kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda Türk fındık sektöründe rekabet gücünde son yıllarda ciddi bir azalma olduğu ve bu azalmanın ise özellikle düşük verimlilikten kaynaklandığı bulgulanmıştır. Nitekim başlıca fındık üreticileri olan Türkiye, İtalya, Gürcistan ve Azerbaycan gibi ülkelerde düşük verimlilik görülmüş ve bu doğrultuda söz konusu ülkelerin rekabet güçleri azalmıştır. Fakat aynı dönemde sektörde önemli bir üretici olarak verimlilik artışını gerçekleştirebilen ABD'nin rekabet gücü artmıştır. Sonuç olarak Türk fındık sektörünün kamunun yönlendirici olduğu AR-GE çalışmaları ile verimliliğinin arttırılması gerektiği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Fındık Sektörü, Verimlilik, Rekabet Gücü, Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (AKÜ)

Abstract

The aim of this study is to present the suggestions of Turkey, the leader of the world hazelnut industry, to increase the competitive power in the sector. Hazelnut, an agricultural product with strategic importance in terms of our country, has a socio-economic value in terms of the Black Sea Region people. In the study, the Revealed Comparative Advantages (RCA) approach developed by Balassa (1965) was used to measure the competitive power in the sub-sectors. As a result of the analyzes made, it

* Gazi Üniversitesi Gölbaşı Yerleşkesi Polatlı Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Gölbaşı/ANKARA,
E-Posta: ersin.yenisu@gazi.edu.tr, Tel: 0 (545) 375 41 76

has been found that there has been a serious decrease in the competitiveness in the Turkish hazelnut industry in recent years and this decrease is mainly caused by low productivity. As a matter of fact, countries such as Turkey, Italy, Georgia and Azerbaijan, which are the main hazelnut producers, have seen low productivity and the competitiveness of these countries has decreased in this direction. But in the same period, the competitiveness of the USA, which could increase productivity as an important producer in the sector, increased. As a result, it can be said that the efficiency of the Turkish hazelnut sector should be increased with the AR-GE studies that are the directive of the public sector.

Keywords: Hazelnut Sector, Productivity, Competitiveness, Revealed Comparative Advantages (RCA)

1.Giriş

Fındık, Türkiye açısından stratejik öneme sahip olan bir tarım ürünüdür. Dünya fındık üretiminin büyük bir bölümünün ülkemizde yapılması sektörün dikkatlice izlenmesini ve bu alanda etkin politikaların uygulanmasını gerektirmektedir. Fındık tarımının özellikle Karadeniz Bölgesi'nde yapılması ve söz konusu ürünün bu yöre insanının temel geçim kaynağı olması ise sektörü sosyoekonomik açıdan da önemli kılmaktadır. Nitekim ülkemizde sektör uzunca bir süre özellikle fiyat yönünden devlet tarafından desteklenmiştir. Piyasa ekonomisinin işleyişine bir müdahale diyebileceğimiz bu uygulamalar günümüzde terkedilmiş ve etkinliği gerçekleştirerek sektörün rekabetçi gücü arttırılmaya çalışılmıştır. Fakat uygulanan yanlış ve kısa vadeli politikalar nedeniyle sektör 2000'li yıllarda giderek daha da kötüleşmiştir. Nitekim Türkiye fındıkta ithal ürün konusunu tartışmaya başlamıştır.

Geçen otuz yıl içerisinde sektörün giderek kötüleşen durumu fındık çiftçisini yeni arayışlar bulma iştiyakına sokmuştur. Bu noktada Türkiye'nin en çok göç veren bölgesinin Karadeniz Bölgesi olması ise dikkat çekicidir. Bu göç dalgasının sebebi düşük verimlilik değil, fındık sektörünün hak ettiği değeri bulamamasıdır.

Diğer taraftan günümüzde devletin rol almadığı bir piyasada çiftçinin alın terinin sömürüleceği gerçeği maalesef gözlerden kaçmıştır. Bugün her ne kadar liberal ekonomi en iyi, en çağdaş ve belki de zorunlu ekonomik sistem olsa da gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde devletin piyasalar üzerindeki çoğu zaman dolaylı bazen de dolaysız etkinliği gözlerden kaçmamaktadır. Öyle ki ekonomik, kültürel, toplumsal, siyasal vs. taşların henüz yerine oturmadığı ülkemizde devletin yönlendiriciliği veya hakemliği daha da önem kazanmaktadır.

Bu çalışma altı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm giriş kısmına ayrılmıştır. İkinci bölümde fındık sektörüyle ilgili literatüre kısaca değinilmiştir. Üçüncü bölümde fındık sektörü üretim alanı, verimlilik, dış ticaret vs. açısından çizelgeler ve grafiklerle

ulusal ve uluslararası bağlamda incelenmeye çalışılmıştır. İzleyen bölüm çalışmada kullanılan verilerin ve metodolojinin tanıtılmasına ayrılmıştır. Beşinci bölümde ise, Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (RCA) analizine ve yorumlara yer verilmiştir. Çalışmanın altıncı ve son bölümü ise elde edilen sonuçlara ayrılmıştır.

2. Literatür İncelemesi

Türkçe literatürde fındık sektörünü analiz eden çok az sayıda çalışma vardır. Nitekim bu alanda yapılan çalışmalar daha ziyade fındığın ekonomik ve sosyal boyutunu değil kimyasal özelliklerini araştıran çoğu deneysel araştırmalardır. Bununla birlikte fındık üretiminde ve ticaretinde dünyada ilk sırada olmamızdan dolayı konuyla ilgili yabancı literatür de bir hayli sığdır denilebilir. Fındık sektörünün sosyoekonomik boyutuyla ele alan kapsamlı çalışmalar ise ilgili kurum ve kuruluşlarca yaptırılan ve genellikle analiz, yorum ve politika önerileri sunan raporlar niteliğindedir. Burada kısmen yetersiz diyebileceğimiz bu literatürden örnekler sunulacaktır.

Yavuz vd. (2005) çalışmalarında Türk fındık sektöründeki arz fazlalığını ortaya koyan beş denklemlilik bir ekonometrik model kullanmışlardır. Modelden çıkarılan ana sonuç, yıllardan beri uygulanan yüksek destekleme fiyatının fındık dikim alanlarının yayılmasına ve arz fazlalığına neden olduğudur. Yavuz vd. (2005)'in çalışmaları bir dönem ülkemizde fındık stoklarının tüketilemediği yıllarda temel problem olan arz fazlalığını çözmeyi amaçlamaktadır. Fakat günümüzde sektörün temel sorunu arz fazlalığı değil ürünün daha fazla tanıtılmasıyla pazar olanaklarının geliştirilerek rekabetçi avantajımızı iyi kullanabilmemizdir.

Yavuz ve Ercişli (2006)'nin de çalışmaları Yavuz vd. (2005)'in çalışmalarına ele aldıkları sorun itibariyle benzerdir. Nitekim söz konusu çalışmada da fındık arz fazlalığına çözüm bulunması amaçlanmıştır. Betimsel denilebilecek söz konusu çalışmada sonuç olarak verimsiz arazilerde fındık tarımının yapılmasının engellenmesi, desteklemelerin azaltılması, dış pazarlarda daha etkin olunması, iç tüketimin artırılması ve ürün farklılaştırmasına gidilmesi önerilmiştir. Buna ek olarak, yukarıda da değinildiği gibi, Yavuz ve Ercişli (2006)'nın çalışmaları da fındık sektöründe 2000'li yılların sorunlarını ele almaktadır. Günümüzde ise sektörün temel problemleri çok daha farklıdır.

Bayramoğlu ve Gündoğmuş (2007) çalışmalarında dünya fındık piyasasında fiyat oluşumunu etkileyen faktörleri ve Türkiye'nin fiyat oluşumuna etkisini araştırmayı amaçlamışlardır. Çeşitli ekonometrik analizlerin yapıldığı çalışmada sonuç olarak ülkelerin kendi para birimlerinin dolar karşısındaki durumu, Türkiye fındık üretim miktarı ve Fiskobirlik fiyatının fındık fiyatını belirleyen en önemli faktör oldukları görülmüştür. Nihayetinde çalışmaya göre Türkiye fındık fiyatının belirlenmesinde birinci derecede önemli role sahiptir. Diğer taraftan fındık fiyatı yıllar

itibariyle oldukça istikrarsız bir yapıya sahiptir. Bayramoğlu ve Gündoğmuş (2007)'un çalışmasına göre Türkiye'nin tarım politikalarının istikrarsız olduğu, üretimin iklim koşullarına son derece bağlı olduğu yani üretimde devamlılığın olmadığı ve yine Türkiye'de döviz piyasasının oynaklığının oldukça yüksek olduğu söylenebilir.

Hatırlı vd. (2008) alışmalarında fındık piyasasında Türkiye'den Almanya'ya fındık fiyat geçirgenliğini analiz etmişlerdir. Bu alışmada, Bayramoğlu ve Gündoğmuş (2007)'un çalışmalarının aksine Türkiye'nin dünya fındık piyasasında dominant ülke olmasına rağmen dünya fındık fiyatını dünya fındık ithalatında ilk sırada yer alan Almanya'nın Hamburg borsası tarafından belirlendiği ileri sürülmüştür. Çalışmada kurulan ekonometrik modellerin tahmin sonuçlarına göre, fiyat geçirgenliği ve döviz kuru esneklikleri kısa ve uzun dönemde az esnek olarak hesaplanmış olup geçirgenliğin tam olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Kısacası, Bayramoğlu ve Gündoğmuş (2007)'un bulduğu sonuçla bir yıl sonra yapılan bu çalışmanın sonucu tam anlamıyla zıt yöndedir denilebilir.

amoğlu vd. (2012) alışmalarında Türkiye'nin en fazla fındık üretimi yapıldığı il olan Ordu'da fındık piyasasını ve söz konusu ilde tarım ürünleri içerisinde fındığın yerini analiz etmişlerdir. Bunun için, araştırmacılar Ordu ilinin tarımsal yapısını incelemişler ve ilin ekonomisi için çok önemli bir ürün olan fındığın dünyadaki, Türkiye'deki ve bölgedeki mevcut durumunu ele almışlardır. Ayrıca çalışmada bölgede fındık sektöründe karşılaşılan ekonomik sorunlar ortaya konulmuş ve Yeni Fındık Stratejisi incelenmiştir. Yeni Fındık Stratejisi ile birlikte sektörde arz ve talep dengesinin sadece kısa dönemde sağlanabileceği ve bunu uzun döneme yaymak için doğru politikaların takip edilmesinin gerekli olduğu sonucuna varılmıştır. Bu alışma özellikle Ordu ilinde fındık piyasasının durumunu ortaya koymasından dikkate değerdir. şüphesiz söz konusu çalışmanın en önemli sonucu sektörün uzun vadeli bir planlamaya ihtiyaç duyduğunu ortaya koymasıdır.

Kayalak ve Özçelik (2012) alışmalarında destekleme alımı ve fiyatının fındık üretim alanlarının genişlemesine neden olduğu görüşünü irdelemişlerdir. Çalışmada yapılan ekonometrik analizler sonucunda özellikle destekleme fiyatının, dikim alanlarının genişlemesinde etkili olduğu bulunmuştur. Destekleme fiyatının %1 artmasının uzun dönemde üretim alanlarını %0,84 artırdığı görülmüştür. Çalışmaya göre destekleme fiyatı politikasının, peşin ödeme yapılmaması ve bölgeler arası verim farklılıkları nedeniyle amacının dışında etkiler yaptığı tespit edilmiştir. Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki tarım dışı geliri olmayan çiftçilere ve küçük işletmelere öncelik veren verimliliği artırmaya yönelik desteklerle üretim artışı ve gelir dengesi sağlanmasının gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bilindiği üzere devletin fındık üreticisini desteklemek için yaptığı alımlar fındık piyasa fiyatının oluşmasında önemli bir faktördür. Kısacası bu

çalışmaya göre fındık çiftçisini destekleme oranı arttıkça ekili fındık arazisi de genişlemiştir denilebilir.

Güney (2014) çalışmasında Türk fındık sektörünün ticari koşullarını, rekabetçiliğini, pazarlanmasını ve üretimini incelemiştir. Çalışmada fındığın özellikle dünya gıda sektörü için önemli bir ürün olduğu ve çok az sayıda ülkede üretilebildiğine değinilmiştir. Söz konusu çalışmada yöntem olarak Türkiye'nin uluslararası fındık pazarındaki uzmanlaşma seviyesini ve karşılaştırmalı üstünlüğünü belirlemek için Balassa (1965) tarafından geliştirilen Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (RCA) indeksi kullanılmıştır. Bu bağlamda, 2009-2011 yılları arasında Türkiye fındık ticaretinin ortalama RCA endeksi 95 olarak hesaplanmıştır. Bu da, Türkiye'nin uluslararası pazardaki ihracatının mükemmel bir karşılaştırmalı avantaja sahip olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak Güney (2014)'ün çalışmasıyla bu çalışmada aynı yöntem kullanılmış olup ulaşılan sonuçlar ise tam olarak uyumludur denilebilir. Fakat söz konusu çalışmada farklı bir yaklaşım olarak iller bazında da analizlere yer verilmiştir. Bu çalışmada ise fındık sektörüyle ilgili ülke sayısı ve ele alınan zaman dilimi daha geniş tutulmuştur.

Şahinli (2014) çalışmasında Türkiye tarım sektörünün rekabet gücünün uluslararası alanda belirlenmesini hedeflemiştir. Söz konusu çalışmada Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler İndeksi (RCA-AKÜ), 601 adettarım sal madde için hesaplanmıştır. Türkiye için, 78 adet tarımsal maddede RCA değerleri birden büyük bulunmuştur. Çalışmada, konumuz olan fındık sektöründe ise RCA değeri 2011 yılı için 66,4 olarak hesaplanmıştır. Bu indeks 2000 yılında ise 79,6'dır ve yıllar itibarıyla azalış trendine girmiştir. Yani Şahinli (2014) de Türk fındık sektörünün 2000 yılından günümüze rekabet gücü açısından gerileme içerisinde olduğunu bulgulamıştır. Nitekim bu çalışmada yapılan analizde de aynı sonuca varılmıştır.

3. Fındık Sektörü

Türkiye dünyada fındık üretimi ve ihracatında lider ülkedir. Ülkemiz fındık sektöründe dünyadaki ekili arazinin % 83'üne, toplam üretimin % 76'sına ve fındık ihracatının % 71'ine sahiptir. Bununla birlikte Türkiye'de fındık ihracat tutarı toplam tarım ürünleri ihracatının yaklaşık % 10'u ve Türkiye'nin toplam ihracatının ise yaklaşık % 2'sidir. Özellikle ülkemizin Karadeniz Bölgesi'nde yetiştirilen fındık bu bölgedeki ailelerin başlıca geçim kaynağı olması nedeniyle de sosyoekonomik açıdan büyük öneme sahiptir. Nitekim istatistiklere göre Türkiye'de yaklaşık 3 milyon kişi fındık sektörüyle doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle fındık sektörü bazen kamunun zarar etmesine neden olsa bile devlet tarafından yıllarca desteklenmiştir. Destekleme alımları fındık piyasa fiyatını doğrudan etkilemiş ve böylece çiftçinin korunmasını sağlamıştır. Fakat son yıllarda piyasa etkinliğinin sağlanması amacıyla devlet elini sektörden çekme

ve sektörün tamamen piyasaya bırakma eğilimi göstermiştir. Tam da bu nedenledir ki lider üretici olduğumuz sektörde ulusal ve uluslararası stratejik planlar yapılması daha da kaçınılmaz hale gelmiştir. Ülkeler bazında fındık üretim alanları şöyledir.

Çizelge 3.1: Fındık Üretim Alanları (Hektar)

Yıl Ülke	2010	2011	2012	2013	2014	Yüzde (%)
Türkiye	432439	429955	422765	702144	701141	% 83
İtalya	55904	70492	57992	71459	72125	% 8,5
Azerbaycan	22691	23242	23768	24822	25207	% 2,9
Gürcistan	15636	16847	13488	21685	20433	% 2,4
İspanya	13803	14067	13912	13796	13591	% 1,6
ABD	11736	11534	11736	12141	12141	% 1,4
Toplam	552209	566137	543661	846047	844638	% 99,8

Kaynak: FAO (<http://www.fao.org/faostat/en/#data>, Erişim Tarihi: 23.12.2016)

Fındık üretimi ılık kış ve yağışlı bir yaz iklimini sevmektedir. Ayrıca söz konusu üretimin yapılabilmesi için toprağın da gerekli minerallere sahip olması zorunludur. Özellikle ülkemizin Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yetiştirilen fındık diğer ülkeler tarafından da yetiştirilmeye çalışılsa da bu sektörde Türkiye coğrafik açıdan tartışmasız liderdir.

Çizelge 3.1'e göre Türkiye ekili fındık arazisi bakımından % 83'le lider ülke konumundadır. Bu alanda Türkiye'yi sırasıyla İtalya (% 8,5), Azerbaycan (% 2,9), Gürcistan (% 2,4), İspanya (% 1,6) ve ABD (% 1,4) takip etmektedir. Çizelge 3.1'e bakıldığında Türkiye'deki ekili fındık arazisinin son beş yılda önemli ölçüde arttığı da söylenebilir. Yine son beş yılda İspanya ve ABD hariç diğer üç ülkede (İtalya, Azerbaycan ve Gürcistan) ekili fındık arazisi alanının artış eğiliminde olduğu görülmektedir.

Çizelge 3.2: Fındık Üretiminde Verimlilik (Hektogram/Hektar)

Yıl Ülke	2010	2011	2012	2013	2014	Ortalama Verimlilik
ABD	21644	30282	30249	33624	26900	28539
Gürcistan	18420	18460	18312	18308	18303	18360
İtalya	16147	18291	14697	15764	10462	15072
Azerbaycan	12980	14165	12464	12570	11821	12800
İspanya	10930	12504	10355	11092	9964	10969

Türkiye	13875	10001	15612	7819	6418	10745
----------------	-------	-------	-------	------	------	-------

Kaynak: FAO (<http://www.fao.org/faostat/en/#data>, Erişim Tarihi: 23.12.2016)

Birim ekili fındık arazisi başına ne kadar üretim yapıldığını yani fındık tarımında arazi verimliliğinin sunulduğu Çizelge 3.2'ye göre ABD fındık tarımında en verimli üretim yapan ülkedir. Kuşkusuz ülkemiz açısından Çizelge 3.2'nin en dikkate değer noktası ise fındık tarımının yoğun olarak yapıldığı bu altı ülke içinde Türkiye'nin en düşük verimliliğe sahip olmasıdır. Nitekim ABD'nin bu alandaki verimliliği Türkiye'nin üç katına yakındır. Yine son beş yıl itibarıyla değerlendirildiğinde Türkiye'nin verimliliğinde ciddi bir düşme eğilimi olduğu açıktır. Söz konusu dönemde ABD ise diğer beş ülkeye nazaran verimliliğini arttırmayı başarabilmiştir. Kuşkusuz bu verimlilik artışı ABD'nin fındık tarımında uluslararası rekabet gücünü arttırmıştır. Verimlilik açısından düşüş trendi içerisinde olan başta Türkiye olmak üzere diğer dört ülkenin (Gürcistan, İtalya, Azerbaycan ve İspanya) bu alandaki uluslararası rekabet gücü ise azalmıştır. Ülkeler bazında fındık dış ticaretinin seyri ise şöyledir.

Yıl Ülke	2009	2010	2011	2012	2013	Yüzde (%)
Türkiye	710844	892254	1041429	1054292	1024002	% 71
Gürcistan	63409	50218	123471	78964	160899	% 11
İtalya	88596	89406	103801	103777	113671	% 7,9
Azerbaycan	52437	35172	57179	45781	45151	% 3,1
Almanya	22764	26420	37084	40569	39104	% 2,7
İspanya	14759	11808	19014	16031	15100	% 1
Hollanda	11094	12242	15273	19309	15672	% 1
ABD	6317	4484	7405	10461	11624	% 0,8
Fransa	5902	7442	7107	6905	5495	% 0,3
Avusturya	3183	4812	5739	6514	4727	% 0,3
TOPLAM	979305	1134258	1417502	1382603	1435445	% 100

Çizelge 3.3: Başlıca Fındık İhracatçısı Ülkeler (1000 \$)

Kaynak: FAO (<http://www.fao.org/faostat/en/#data>, Erişim Tarihi: 27.12.2016)

Başlıca kabuklu fındık ihracatçısı ülkelerin sunulduğu Çizelge 3.3'e göre Türkiye % 71'le yine sektörde lider ülkedir. Çizelge 3.3'e bakıldığında Türkiye dâhil diğer ülkelerin

çoğunluğunun 2009-2013 yılları arasında fırdık ihracatını arttırdıkları görölmektedir. Nitekim Türkiye’de 2014 yılı fırdık ihracat rakamı 2,3 milyar dolara ve 2015 yılında ise 2,8 milyar dolara çıkarak artış eğilimini sürdürmüştür. Çizelge 3.3’te fırdık üretimi yapmayan fakat ihracatta ön sıraları alan ölkeler dikkat çekicidir. Bu ölkeler (Almanya, İsviçre, Hollanda, Fransa, Avusturya) önemli çikolata üreticileridir. Söz konusu ölkelerde fırdık sektörü oldukça gelişmiştir.

Çizelge 3.4: Başlıca Fırdık İthalatçısı Ölkeler (1000 \$)

Yıl Ölke	2009	2010	2011	2012	2013	Yüzde (%)
Almanya	421072	441732	433722	377017	476778	% 39,8
İtalya	187670	203605	232376	191951	269939	% 22,5
Fransa	103829	136257	136583	145300	131435	% 10,9
Belçika	57935	64338	80719	82603	71413	% 5,9
İsviçre	54350	56735	67507	65707	65227	% 5,4
Rusya	10266	53055	70042	65026	45736	% 3,8
İspanya	25527	32666	31814	31108	35292	% 2,9
ABD	12709	21367	21059	21012	28855	% 2,4
Hollanda	15318	21402	24566	24442	20373	% 1,7
Avusturya	17221	17800	24649	21906	19437	% 1,6
Toplam	927689	1077731	1153902	1053853	1195003	% 100

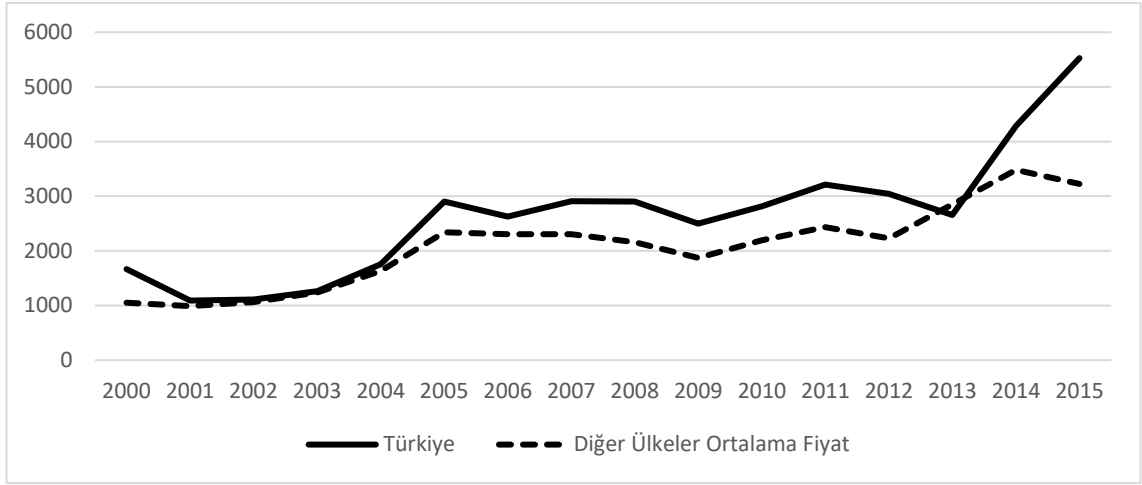
Kaynak: FAO (<http://www.fao.org/faostat/en/#data>, Erişim Tarihi: 27.12.2016)

Fırdık ithalatında lider ölkö fırdık piyasası başka bir deyişle çikolata sektörü oldukça gelişmiş olan Almanya’dır. Almanya’nın dünya fırdık ithalatının yaklaşık % 40’ını yaptığı dikkate alındığında fırdık fiyatlarının belirlenmesinde söz konusu ölkenin etkin rol aldığı ileri sürülebilir. İkinci sırayı alan ölkö olan İtalya ise fırdık sektöründe gerek üretici, gerek ihracatçı ve gerekse ithalatçı niteliğine sahip bu alanda önemli bir ölkedir. Bununla birlikte Çizelge 3.4’teki diğör ölkelerin de (özellikle Fransa, Belçika, İsviçre vs.) genellikle önemli çikolata imalatçıları olduğu da söylenebilir. Çizelge 3.4’ün bir başka dikkat çekici yanı ise fırdık ithalatının % 95’inden fazlasının Avrupa ölkeleri tarafından yapıldığıdır. Yani fırdık üretiminde ve ihracatında lider ölkö olan Türkiye için söz konusu sektörde pazar genişlemesi yapılabilir.

Fırdık fiyatlarının 2000 yılından bu yana olan değışimi aşağıdaki grafikten görölmektedir.

Grafik 3.1: Türkiye ve Diğer Ülkelerdeki Fındık Fiyatları (Dolar/Ton)

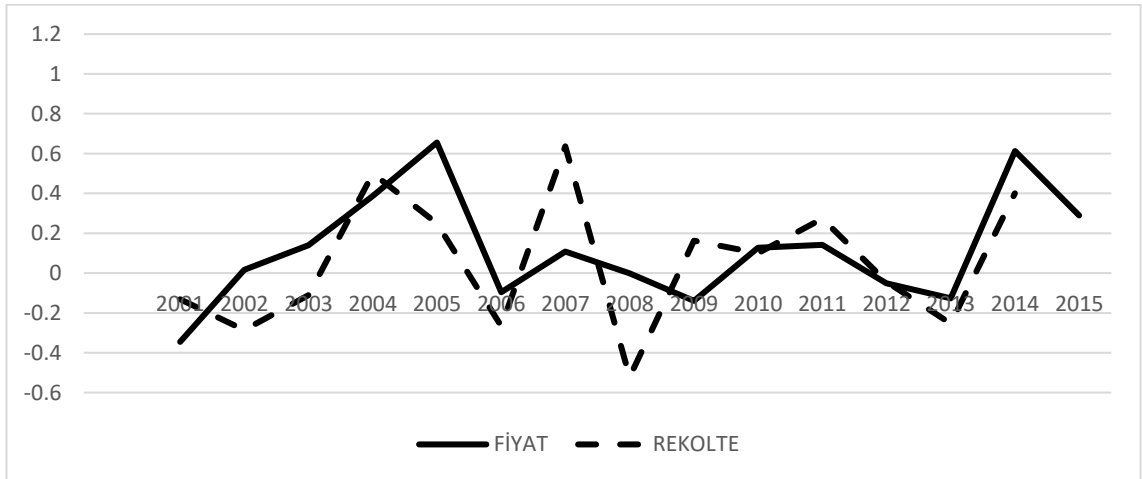
Kaynak: FAO (<http://www.fao.org/faostat/en/#data>, Erişim Tarihi: 27.12.2016)

Not: Diğer ülkeler sektördeki başlıca üreticiler olan; İtalya, Gürcistan, Azerbaycan, ABD ve İspanya'dır.

Grafik 3.1'e göre ton başına fındık fiyatları 2000 yılından bu yana sürekli bir artış içerisindedir. Fakat bu fiyat artışının üreticiye sınırlı yansımaları ise dikkat çekicidir. Yine Grafik 3.1'e bakılarak diğer fındık üreticisi olan ülkelerdeki fındık fiyatlarının sektörün lideri olan Türkiye piyasasıyla uyumlu olduğu da söylenebilir. Hatta Grafik 3.1'den dünya fındık piyasa fiyatlarının Türkiye tarafından belirlendiği sonucu da çıkarılabilir.

Fındık fiyatları ile rekolte (yıllık ürün) arasındaki ilişki Grafik 3.2'de sunulmuştur.

Grafik 3.2: Türkiye Fındık Rekoltesi ve Fındık Fiyatı Arasındaki İlişki*

*Fiyatta yıllık yüzde artış değerleri, rekolte de bir yıl gecikmeli yıllık yüzde artış değerleri kullanılmıştır. Kaynak: 1) FAO (<http://www.fao.org/faostat/en/#data>, Erişim Tarihi: 27.12.2016)

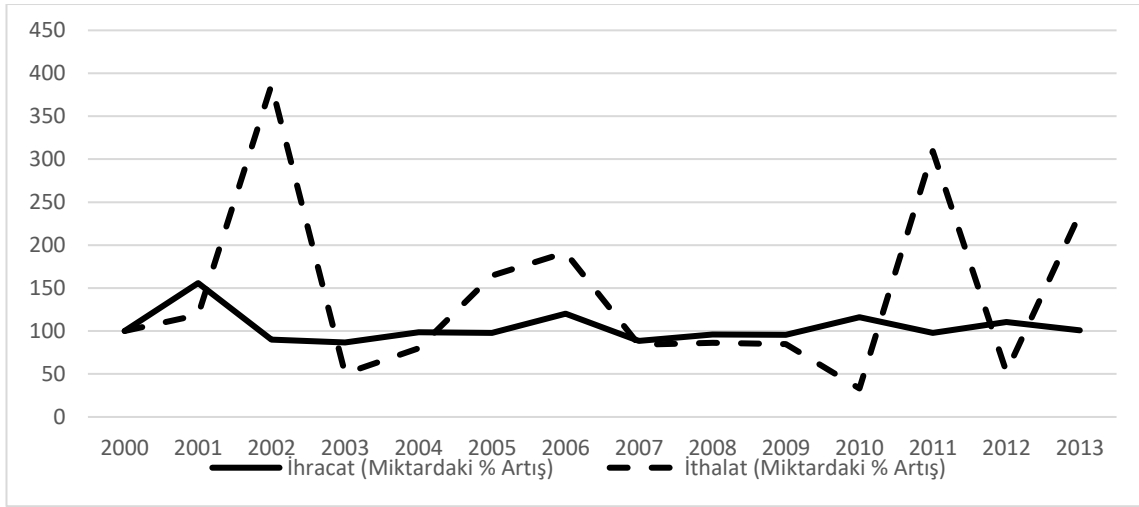
2) Trabzon Ticaret Borsası, (http://www.tb.org.tr/index.php?ms=turkiye_findik_istatistikleri.79&d=tr), Erişim Tarihi: 27.12.2016

Grafik 3.2 fındık fiyatının fındık rekoltesine bağlı olduğunu göstermektedir. Söz konusu grafikte rekoltenin bir sonraki yıl fiyatlarına etki edeceği düşünülerek bir yıl gecikmeli değerleri kullanılmıştır. Sonuç olarak gerçekten de fındık fiyatını belirleyen en önemli etkenlerden birinin bir önceki yıla ait rekolte olduğu Grafik 3.2’den açıkça görülmektedir.

Fındık sektöründeki bir diğer tartışılabilir konu Türkiye tarafından yapılan fındık ithalatı konusudur. Bu konuya aşağıdaki grafik açıklık getirmede yararlı olabilir.

Grafik 3.3: Türkiye’de Fındık İhracat ve İthalat Artış Hızları (%)

Kaynak: FAO (<http://www.fao.org/faostat/en/#data>, Erişim Tarihi: 28.12.2016)

Grafik 3.2’ye göre fındık ihracat artış hızı 2000 yılından bu yana dalgalı fakat durağan bir seyir izlemiştir. Söz konusu dalgalanmanın ise kurdaki hareketlenmelere bağlı olduğu söylenebilir. 2000-2013 yılları arasında ithalat artış hızı ise yine durağan olmakla beraber muhtemelen politika değişiklikleri nedeniyle ciddi bir iniş-çıkış göstermiştir. Kısacası Türkiye’de toplam fındık ihracat tutarı kurdaki hareketlenmelere, toplam fındık ithalat tutarı ise politika değişikliklerine bağlıdır denilebilir.

4. Veriler ve Metodoloji

Veriler

Çalışmada kullanılan veriler Dünya Gıda ve Tarım Örgütü’nün (FAO) ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO)’nün web sitelerinden temin edilmiştir. Türkiye, İtalya, Almanya, ABD, İspanya, Gürcistan, Azerbaycan, Belçika, Avusturya, Fransa, Hollanda, Polonya, Rusya, İsviçre ve İngiltere’nin, 2000-2013 arası yıllık fındık ihracat ve ithalat verileri; <http://www.fao.org/faostat/> web sitesinden ve yine söz konusu ülkelerin 2000-2013

yılları arası yıllık toplam ihracat ve ithalat verileri; <http://stat.wto.org/> adresinden temin edilmiştir.²

Metodoloji

Sektörel bazda, ülkelerin uluslararası ticaretteki rekabet güçlerini ölçmede kullanılan yöntemlerin başında Balassa tarafından geliştirilen Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (RCA) yaklaşımı gelmektedir. Bu çalışmada rekabet gücünün ölçülmesi amacıyla, Balassa'nın aşağıdaki gibi formüle ettiği yöntem esas alınmıştır.

$$EP_{ax} = (X_{ax}/X_{at}) / (M_{ax}/M_{at})$$

Burada; a: ülke, x: mal ya da sektör, t toplam, X ihracat ve M ithalat olmak üzere;

X_{ax} : a ülkesinin ilgili sektör ihracatını,

X_{at} : a ülkesinin toplam ihracatını,

M_{ax} : a ülkesinin ilgili sektör ithalatını,

M_{at} : a ülkesinin toplam ithalatını temsil etmektedir.

Hesaplanan indeks değeri $EP_{ax} > 1$ ise, ilgili sektörün ekonomik performansının dünyadakinden yüksek, $EP_{ax} < 1$ ise, düşük olduğunu göstermektedir.³

5. Analizler ve Yorum

Bu çalışmada analizlere dâhil edilen 15 ülke (Türkiye, İtalya, Almanya, ABD, İspanya, Gürcistan, Azerbaycan, Belçika, Avusturya, Fransa, Hollanda, Polonya, Rusya, İsviçre ve İngiltere) ihracat veya ithalat değerleri açısından fındık dış ticaretinde ön sıralarda olan ülkelerdir.

Balassa (1977) endeksine göre söz konusu ülkelerin rekabet güçleri şöyledir.

Çizelge 5.1. Balassa Endeksine Göre Fındık Sektöründe Ülkelerin Rekabet Güçleri*

il Ülke	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Ortalama (RCA)
Türkiye	498	404	99	242	285	172	59	86	90	118	453	170	297	144	223
İtalya	2,92	2,51	3,09	3,39	3,66	1,9	0,95	2,62	2,39	1,86	1,93	1,93	2,52	1,89	2,4
İspanya	1,7	0,89	1,06	1,04	0,91	2,25	0,8	0,97	0,71	0,75	0,46	0,73	0,59	0,46	0,95

²Yani 2014 ve 2015 yıllarında ülkelerin fındık dış ticaret verileri bulunamamıştır.

³ BALASSA, B.(1977); "Revealed Comparative Advantage Revisited: An Analysis of Relative Export Shares of The Industrial Countries (1953-1971)", The Manchester School of Economic and Social Studies, 45(4). s. 328.

ABD	0,56	0,36	0,25	0,91	0,82	1,00	0,38	0,78	0,91	0,76	0,32	0,54	0,75	0,59	0,64
Hollanda	0,36	0,63	0,64	0,66	0,43	0,63	0,76	0,63	0,72	0,64	0,51	0,55	0,71	0,68	0,61
İngiltere	0,07	0,04	0,06	0,15	0,11	0,11	0,25	0,26	0,55	0,42	0,38	0,38	0,32	0,26	0,24
Avusturya	0,56	0,36	0,16	0,11	0,09	0,13	0,11	0,33	0,13	0,19	0,28	0,25	0,32	0,25	0,23
Fransa	0,09	0,07	0,14	0,15	0,13	0,26	0,15	0,25	0,07	0,07	0,06	0,06	0,06	0,05	0,12
Almanya	0,05	0,04	0,05	0,1	0,07	0,08	0,08	0,07	0,07	0,05	0,06	0,09	0,11	0,08	0,07
Belçika	0,06	0,06	0,11	0,08	0,08	0,03	0,02	0,02	0,04	0,05	0,06	0,03	0,03	0,03	0,05
Polonya	0,03	0,04	0,09	0,01	0,01	0,02	0,01	0,01	0,01	0,03	0,02	0,01	0,14	0,1	0,04
İsviçre	0,01	0,02	0,01	0,01	0,01	0,00	0,01	0,01	0,02	0,02	0,01	0,01	0,02	0,03	0,01
Rusya	0,1	0,01	0,00	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01

Kaynak: 1)FAO (<http://www.fao.org/faostat/en/#data>, Erişim Tarihi: 29.12.2016) ve

2) WTO (<http://stat.wto.org/> Erişim Tarihi: 29.12.2016)

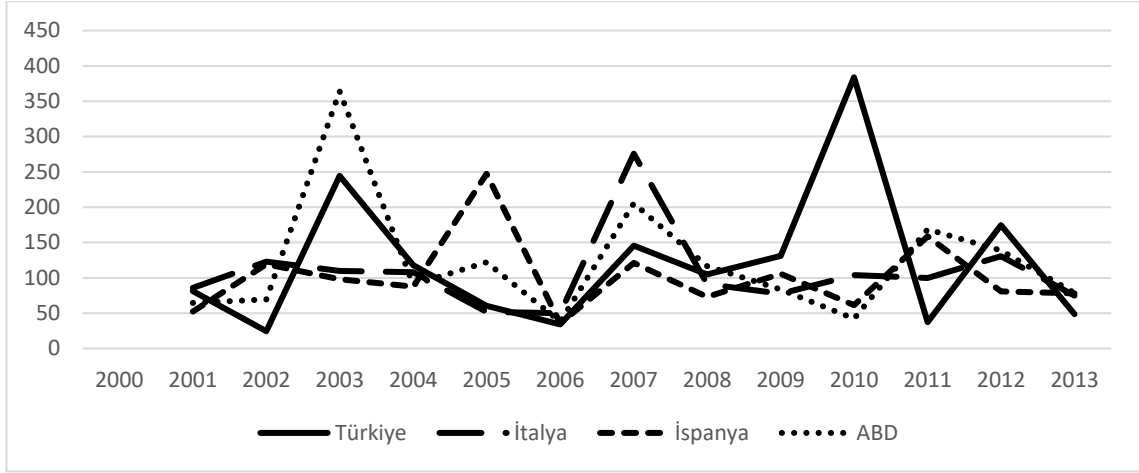
*Gürcistan ve Azerbaycan'ın önemli fındık üreticisi ve ihracatçısı olmalarına rağmen söz konusu iki ülkede fındık ithalatı çok az ve yüksek oynaklığa sahip olduğu için bu ülkelere Balassa endeksi yaklaşımı uygulanamamaktadır. Fakat her iki ülkenin de yüksek ihracat ve düşük ithalat değerlerinden dolayı rekabet güçleri oldukça yüksektir denebilir.

Çizelge 5.1'e göre Türkiye rekabet gücü açısından ülkeler sıralamasında birinci sıradadır. Fakat Türkiye'nin rekabet gücünün 2000-2013 yılları arasında ciddi bir azalış trendine sahip olduğu görülmektedir. Yani Türkiye lideri olduğu fındık sektöründeki gücünü etkin bir şekilde kullanamamaktadır denilebilir. Çizelge 1'e göre dikkati çeken bir diğer unsur ise ABD hariç diğer rekabet gücü yüksek olan ülkelerin de rekabet güçlerinin zayıfladığıdır. Hatta çizelgeye göre genel olarak ithalatçı ülkelerin rekabet gücü artarken üretici ve ihracatçı ülkelerin rekabet gücü azalmaktadır denilebilir.

Çizelge 5.1.'de rekabet gücü açısından ülkelerin RCA katsayılarının niceliğinden çok söz konusu katsayılardaki değişim oranı daha sağlıklı sonuçlara ulaşmayı sağlayacaktır. Türkiye'nin rekabet gücündeki değişim hızı ile diğer ülkelerin rekabet gücündeki değişim hızı Grafik 5.1.'den görülebilir.

Grafik 5.1. Fındık İhracatçısı Ülkelerin Rekabet Gücündeki Değişim

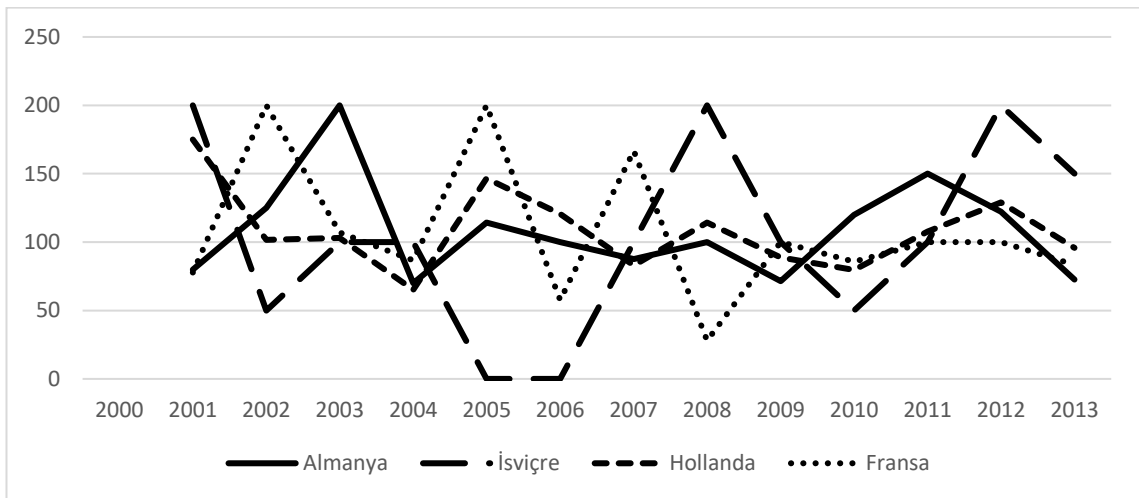

Kaynak: 1)FAO (<http://www.fao.org/faostat/en/#data>, Erişim Tarihi: 30.12.2016) ve

2) WTO (<http://stat.wto.org/> Erişim Tarihi: 30.12.2016)

Grafik 5.1'den başlıca fındık ihracatçısı ülkeler olan Türkiye, İtalya, İspanya ve ABD'nin 2000-2013 yılları arası rekabet güçlerinin durağan fakat inişli-çıkışlı bir yapıda olduğu görülmektedir. Söz konusu grafikteki derin dalgalanmalar sektörün lideri olan Türkiye'nin bir anlamda fındık piyasasını etkin bir şekilde yönetemediğinin kanıtıdır. Kısacası fındık dış ticaretinde istikrar yoktur ve bu da Türkiye'nin fındık stratejisinin olmadığına göstergesidir. Tabii fındıkta rekoltenin her yıl ciddi olarak değişmesinin sektörde istikrarsızlık yarattığı da unutulmamalıdır. Yine de fındık piyasasının koordine edilerek özellikle fiyatlara istikrar kazandırılması kuşkusuz Türkiye'nin elindedir.

Grafik 5.2. Fındık İthalatçısı Ülkelerin Rekabet Gücündeki Değişim

Kaynak: 1)FAO (<http://www.fao.org/faostat/en/#data>, Erişim Tarihi: 30.12.2016) ve

2) WTO (<http://stat.wto.org/> Erişim Tarihi: 30.12.2016)

Başlıca fındık ithalatçısı ülkeler olan Almanya, İsviçre, Hollanda ve Fransa'nın rekabet güçlerindeki değişimin verildiği Grafik 5.2'den çıkarılabilecek en önemli sonuç, söz konusu ülkelerin 2000-2013 yılları arası rekabet güçlerinin inişli-çıkışlı bir yapıya sahip olduğu yani serilerin oynaklığının oldukça yüksek olduğudur. Grafiğe göre önemli çikolata imalatçısı olan söz konusu ülkelerin dinamik bir strateji izleyerek fındık ithalatını gerçekleştirdikleri ileri sürülebilir. Kısacası fındık ihracatında olduğu gibi fındık ithalatında da istikrarsızlık hâkimdir.

Yukarıdaki son iki grafiğe bakılarak fındık ihracatında lider ülke olan Türkiye'nin piyasayı düzenleyemediği, ithalatçı ülkelerinse piyasa dinamiklerini belirlediği söylenebilir. Çünkü ithalatçı ülkelerin rekabet gücü serileri ihracatçı ülkelerin rekabet gücü serilerinden daha oynaktır.

6. Sonuç

Türkiye fındık üretim alanı bakımından dünyada birinci sıradadır. Her ne kadar bazı ülkeler dünya fındık piyasasında Türkiye'nin ezici üstünlüğünü kırmak için söz konusu sektörü teşvik tedbirleri alsalar da Türkiye daha uzun yıllar bu alanda liderliği bırakmayacak görünmektedir. Yine de sektörün durumunu belirleyebilmek için diğer önemli üreticiler ve imalatçılar irdelenmelidir. Bu doğrultuda çalışmada yapılan analizlerden şu sonuçlar elde edilmiştir.

Her şeyden önce fındık piyasasında rekabet üstünlüğü büyük ölçüde coğrafi koşulların belirlediği ekili fındık arazisine bağlıdır. Fakat söz konusu sektörde verimlilik de rekabet gücünü etkileyen diğer bir unsurdur. Nitekim Türkiye dâhil önemli fındık ihracatçılarının 2000-2013 yılları arası rekabet gücü azalırken verimlilikte birinci sırada olan ABD'nin aynı dönemde rekabet gücü artmıştır. Söz konusu dönemde Türkiye'nin rekabet gücü yarı yarıya azalmış ve dünya fındık ihracatı ve ithalatında ise istikrarsız bir dönem yaşanmıştır. Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler yaklaşımına göre Türkiye, İtalya, Gürcistan ve Azerbaycan'ın fındık sektöründe rekabet gücü yüksek ülkeler olduğu bulgulanmıştır. Diğer taraftan dünya fındık fiyatları artış trendine sahip olsa da söz konusu bu artış fındık üreticisine yansımamıştır. Nitekim fındık çiftçisi son yıllarda giderek daha da fakirleşmiştir. Bununla birlikte çalışmada yapılan analizlere göre fındık fiyatını büyük ölçüde Türkiye'nin yıllık fındık rekoltesi belirlemektedir. Son olarak Türkiye'nin fındık ihracatı 2000 yılından bu yana yavaş da olsa bir artış trendi içerisindedir. Fındık ithalatı ise politika değişikliklerine bağlı olarak inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir.

Fındık sektörü sadece iktisadi bir alan olarak düşünülmemelidir. Karadeniz Bölge halkının temel geçim kaynağı olduğu için sektör sosyoekonomik bir öneme sahiptir. Nihayetinde devlet fındık üreticisinin rekabet gücünün azalmasında en önemli pay sahibi olan düşük verimliliği araştırma geliştirme faaliyetleriyle arttırmalıdır. Ayrıca

ürünün pazarlanmasının önündeki engeller çok yönlü tedbirlerle aşılmalı ve yeni pazarlara giriş teşvik edilmelidir. Kısacası ülkemize döviz kazandırarak cari açığın kapatılmasına katkıda bulunan fındık sektörümütlaka yönlendirilmelidir.Sivil toplum örgütlerinin etkinliğini iyice yitirdiği ülkemizde fındık çiftçisi korunmaya muhtaçtır.

Kaynaklar

Akseki, U. (2012), Dünya Fındık Piyasasında Fiyat Oluşumu Ve Türkiye İçin Alternatif Politikaların Belirlenmesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Balassa, B. (1965),“Trade Liberalization and Revealed Comparative Advantage”, Manchester School of Economic and Social Studies, 33(2), 99-123.

Balassa, B.(1977), “Revealed Comparative Advantage Revisited: An Analysis of Relative Export Shares of The Industrial Countries (1953-1971)”, The Manchester School of Economic and Social Studies, 45(4), 327-344.

Bayramoğlu, Z., Gündoğmuş, E. (2007),”Dünya Fındık Piyasasının Analizi”, Ekonomik Yaklaşım, 18(65), 71-89.

Çamoğlu, S.M., Akıncı, M, Bozkurt, A.D. (2011), “Fındık Sektörü, Ekonomik ve Yapısal Problemleri: Ordu İli Değerlendirmesi”, Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, 3(6), 27-48.

Devlet Planlama Teşkilatı (2001), Gıda Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu Fındık İşleme Sanayii Alt Komisyon Raporu, (<http://www.kalkinma.gov.tr/>) Erişim Tarihi: 30.12.2016

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (2012), 2012 Yılı Fındık Raporu (<http://koop.gtb.gov.tr/>), Erişim Tarihi: 30.12.2016

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (2016), 2015 Yılı Fındık Raporu, (<http://koop.gtb.gov.tr/>), Erişim Tarihi: 30.12.2016

Güney, O. İ. (2014),“Turkish Hazelnut Production and Export Competition”, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi, 24(1), 23-29.

Hatırlı, S.A., Öztürk, E., Aktaş, A.R. (2008), “Fındık Piyasasında Fiyat Geçirgenliğinin Analizi”, Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 21(1), 139-143.

İstanbul Ticaret Odası (2006), Fındık Sektör Araştırması, (<http://www.ito.org.tr/>) Erişim Tarihi: 30.12.2016

Kayalak, S., Özçelik, A. (2012),“Türkiye’de Fındık Üretim Alanlarının Artmasında Desteklemelerin Etkisi”, Alınteri Dergisi, 23(2), 1-11.

Ordu Ticaret Borsası (2014), Fındık Sektöründeki Sorunlar Yeni Nesil Çözüm Önerileri, (<http://www.ordutb.org.tr/>), Erişim Tarihi: 30.12.2016

Saka, G. (2013), Türkiye’de Fındık Dış Ticareti, Sektör Yapısı ve Sorunları, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Samsun Tarım İl Müdürlüğü (2006), Fındık Sektörünün Durumu, Sorunları ve Çözüm Önerileri, (<http://samsun.tarim.gov.tr/>) Erişim Tarihi: 30.12.2016

Şahinli, M. A. (2014), ”Revealed Comparative Advantage and Competitiveness: Turkey Agriculture Sector”, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi, 24(3), 210-217.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı (2000), Dünya Fındık Piyasasının Analizi ve Türkiye İçin Optimum Politikaların Saptanması, (<http://arastirma.tarim.gov.tr/>) Erişim Tarihi: 30.12.2016

Toprak Mahsulleri Ofisi (2013), 2012 Yılı Fındık Sektör Raporu, (<http://www.tmo.gov.tr/>), Erişim Tarihi: 30.12.2016

Toprak Mahsulleri Ofisi (2015), 2014 Yılı Fındık Sektör Raporu, (<http://www.tmo.gov.tr/>), Erişim Tarihi: 30.12.2016

Türkiye İhracatçılar Meclisi (2010), Fındık ve Mamulleri Sektörü, (<http://www.iib.org.tr/>) Erişim Tarihi: 30.12.2016

Uçar, Ö. (2014),“Türkiye Fındık İhracat Talebi”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Yalçın, H. (2009), Fındık Sektörünün Türkiye Ekonomisi ve İhracatındaki Yeri, Önemi ve Sektörün Sorunları, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Yavuz, F., Birinci, A., Peker, K., Atsan, T. (2005), “Econometric Modeling of Turkey’s Hazelnut Sector: Implications on Recent Policies”, Turkish Journal of Agriculture & Forestry, 29(1), 1-7.

Yavuz, F., Ercişli, S. (2006),“Outlook For Turkey’s Hazelnut Sector”, Outlook on Agriculture, 35(1), 73–78.